

## บทที่ 1

### บทนำ

#### 1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

อุตสาหกรรม แม้ว่าจะมีความหมายสำคัญในส่วนที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชน และประเทศชาติในการสร้างแรงงานในพื้นที่และเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศ แต่ก็สร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและปัญหาได้หลายประการ ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม อาทิ ปัญหาความปลอดภัยของประชาชนและทรัพย์สิน ปัญหาสังคมทำให้เกิดการอพยพ หรือบุกรุก เขตป่าสงวนเพื่อหาที่ทำกินที่ปลอดภัย ปัญหาสุขภาพอนามัยของประชาชน สัตว์เลี้ยง สัตว์ป่า สัตว์น้ำ ปัญหาต่อระบบนิเวศตามธรรมชาติ เป็นเหตุเดือดร้อนรำคาญแก่ผู้อยู่อาศัยในบริเวณ ใกล้เคียงหรือผู้ประสบเหตุนั้น ๆ เป็นต้น

การพัฒนาอุตสาหกรรมจำเป็นต้องอาศัยวัตถุดิบและพลังงานเป็นปัจจัยที่สำคัญ นอกเหนือจากแรงงาน ทุน และการจัดการ ในกระบวนการได้มาซึ่งทรัพยากรและพลังงาน ย่อมมีผลกระทบต่อพื้นที่ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง โดยเฉพาะการทำลายองค์ประกอบและความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบเชิงนิเวศวิทยาของพื้นที่อุตสาหกรรมการแปรรูปวัตถุดิบใด ๆ ย่อมมีการปล่อยมลสาร (Pollutants) ในรูปของพลังงานที่ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้แล้ว เช่น ความร้อน เขม่าควัน สารเคมี ฝุ่นละออง เป็นต้น กล่าวได้ว่า การที่มีการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น ก็ทำให้ปัญหามลพิษจากอุตสาหกรรมมากขึ้นตามจำนวนและขนาดของโรงงานอุตสาหกรรม

สิ่งที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับผลกระทบของมลสารต่อสิ่งแวดล้อม คือ ความยากลำบากที่จะประเมินผลกระทบออกมาเป็นเชิงปริมาณ ผลกระทบจริงประเมินได้เพียงค่าเชิงคุณภาพ สิ่งนี้สามารถจัดแบ่งตามลำดับความเข้มข้นของผลกระทบจากน้อยไปหามากได้ 6 ลำดับ ดังนี้ ชั้นที่ 1 ครอบคลุมหรือทำลายความเป็นธรรมชาติ ชั้นที่ 2 ทำลายทรัพย์สิน ชั้นที่ 3 ทำลายชีวิตพืชและสัตว์ ชั้นที่ 4 ทำลายสุขภาพอนามัยของมนุษย์ ชั้นที่ 5 ทำลายพันธุกรรมและการขยายพันธุ์ของมนุษย์ ชั้นที่ 6 ทำลายระบบนิเวศที่สำคัญของท้องถิ่น ของภูมิภาคหรือของโลก (มนัส สุวรรณ, 2538)

ปัญหาสิ่งแวดล้อมไม่ได้เกิดขึ้นอย่างฉับพลัน หากแต่เป็นผลผลิตอันยาวนานท่ามกลาง การพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งดูเหมือนว่าวิธีการพัฒนาวิทยาศาสตร์การพัฒนาและอุดมการณ์บางอย่าง

ที่เกี่ยวกับการพัฒนาจะเป็นปัจจัยสำคัญที่มีส่วนสร้างวิกฤตการณ์ทางสิ่งแวดล้อม สำหรับปัญหาสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันนั้นสามารถแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ

1. กลุ่มปัญหาทรัพยากรธรรมชาติร่อยหรอหรือหมดไป เป็นปัญหาของการจัดใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดอย่างรวดเร็ว และขาดการอนุรักษ์

2. กลุ่มปัญหามลภาวะหรือมลพิษทางสิ่งแวดล้อม เป็นปัญหาที่สิ่งแวดล้อมมีสิ่งเจือปนไม่ว่าจะเป็นรูปของสสาร หรือพลังงานในปริมาณที่มากจนสภาพสิ่งแวดล้อมรองรับไม่ได้ โดยอาจจะก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของมนุษย์ หรือสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ในระบบนิเวศวิทยา ตลอดจนทรัพยากรดินและคุณภาพชีวิตของบุคคลและสังคมโดยส่วนรวม

3. กลุ่มปัญหาสังคม เป็นปัญหาที่เกิดจากการทำลายโครงสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนในชุมชนหรือสังคมนั้น ๆ ด้วยเหตุจากการแข่งขันเพื่อการอยู่รอดของชีวิต โดยปัญหานั้นก่อให้เกิดอันตรายต่อชีวิตและทรัพยากรตามมา (ณรงค์ ณ เชียงใหม่, 2525)

ปัจจุบันประเทศไทยมีการพัฒนาอุตสาหกรรมหลากหลาย แนวโน้มที่จะมีการขยายตัวและเกิดจากความต้องการของตลาด คือ อุตสาหกรรมการผลิตเยื่อกระดาษและกระดาษ มีทั้งที่ทำขึ้นภายในครัวเรือน และโรงงานอุตสาหกรรมในการผลิตจะมีของเสียที่เกิดขึ้น โดยที่ของเสียที่เกิดขึ้นจะมีลักษณะใกล้เคียงกัน เป็นต้นว่า น้ำเสียที่เกิดจากกระบวนการผลิตจะมีลักษณะเป็นสีน้ำตาลดำ (black liquor) จากการต้มปอสาจะมีสารอินทรีย์สูงและมีกลิ่นเหม็น น้ำเสียจากการฟอกเยื่อสาซึ่งมีการใช้สารคลอรีนในกระบวนการผลิต โดยที่สารอินทรีย์ดังกล่าวเมื่อทำปฏิกิริยากับสารอินทรีย์แล้ว จะทำให้เกิดสารก่อมะเร็งซึ่งเป็นอันตรายต่อสุขภาพและชีวิตของผู้ประกอบการหรือชุมชนได้

แนวโน้มของปัญหาเริ่มจะเพิ่มขนาดของปัญหามากขึ้น คือ การเกิดผลกระทบต่อชุมชนจากการผลิตกระดาษ ซึ่งพบทั่วไปในเขตภาคเหนือ กรณีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพในระดับชุมชนพื้นที่เทศบาลตำบลสันกำแพง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2539 ซึ่งในขณะนั้นทางโรงงานยังไม่มีระบบบำบัดเกิดขึ้น กล่าวคือระบบบำบัดที่ออกแบบไว้แต่แรกนั้นการบำบัดรองรับน้ำเสียได้น้อย จึงเกิดปัญหาเรื่องกลิ่นเหม็น และเกิดขึ้นในช่วงที่สองในช่วงปี พ.ศ. 2540-2541 มีปัญหาในเรื่องของลำเหมืองที่ทางโรงงานใช้ระบายน้ำได้ตื้นเขิน จึงเกิดปัญหาน้ำท่วมในไร่นาของชาวบ้านซึ่งหลังจากปี พ.ศ. 2541 จนถึงปัจจุบันโรงงานผลิตกระดาษดังกล่าวได้มีการจัดการมลพิษที่เกิดจากการผลิตและมิผลกระทบต่อชุมชนโดยรอบน้อยลง (เอกสารประชุมเชิงวิชาการ, 2542)

สาเหตุของปัญหามลพิษที่เกิดขึ้นจากโรงงานผลิตกระดาษดังกล่าว ทำให้เกิดการรวมตัวของชุมชนขึ้น เพื่อต่อต้านโรงงานผลิตกระดาษที่สร้างความเดือดร้อน ในเรื่องของการเกิดมลพิษทางน้ำ กลิ่นเหม็นของสารเคมี ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการผลิตกระดาษ นอกจากนี้จะส่งผลกระทบต่อชุมชนใกล้เคียงเขตตำบลสันกำแพงแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อขยายวงกว้างออกไปสู่ชุมชนโดยรอบอีกด้วย จึงนำไปสู่การเรียกร้องของชุมชน โดยเริ่มตั้งแต่ปี 2539 ซึ่งการเรียกร้องครั้งนั้นทำให้โรงงานผลิตกระดาษเริ่มตระหนักถึงการจัดปัญหามลพิษที่เกิดจากการผลิตกระดาษอย่างจริงจังตามมา

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาว่าปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ความเข้มแข็งของชุมชน แหล่งข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับปัญหามลพิษจากโรงงานผลิตกระดาษ ความช่วยเหลือของโรงงานผลิตกระดาษแก่ชุมชน และปัจจัยทางจิตวิทยา ได้แก่ ความตระหนักถึงคุณประโยชน์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสัมพันธ์กับการยอมรับของชุมชนต่อการจัดการปัญหามลพิษจากโรงงานผลิตกระดาษ เมื่อทราบถึงปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับของชุมชนต่อการจัดการปัญหามลพิษจากโรงงานผลิตกระดาษแล้ว อาจนำไปสู่แนวทางในการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนอื่นที่ประสบปัญหาคล้ายกันด้วยวิธีที่เหมาะสม และถูกต้อง

## 1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ ระหว่างปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ความเข้มแข็งของชุมชน แหล่งข้อมูลข่าวสาร ความช่วยเหลือของโรงงานผลิตกระดาษแก่ชุมชน และปัจจัยทางจิตวิทยา ได้แก่ ความตระหนักถึงคุณประโยชน์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กับการยอมรับของชุมชนต่อการจัดการปัญหามลพิษจากโรงงานผลิตกระดาษ

## 1.3 ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษานี้ ศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับของชุมชนต่อการจัดการปัญหามลพิษจากโรงงานผลิตกระดาษ ตำบลสันกำแพง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีขอบเขตการศึกษาดังต่อไปนี้

### 1.3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ทำการศึกษาคือ ชุมชนหมู่ที่ 4 ตำบลสันกำแพง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งหมู่บ้านดังกล่าวได้รับผลกระทบมลพิษจากโรงงานผลิตกระดาษที่ตั้งอยู่ในพื้นที่เดียวกัน

### 1.3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษานี้เป็นการศึกษาถึงปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับของชุมชนต่อการจัดการปัญหามลพิษจากโรงงานผลิตกระดาษ

## 1.4 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

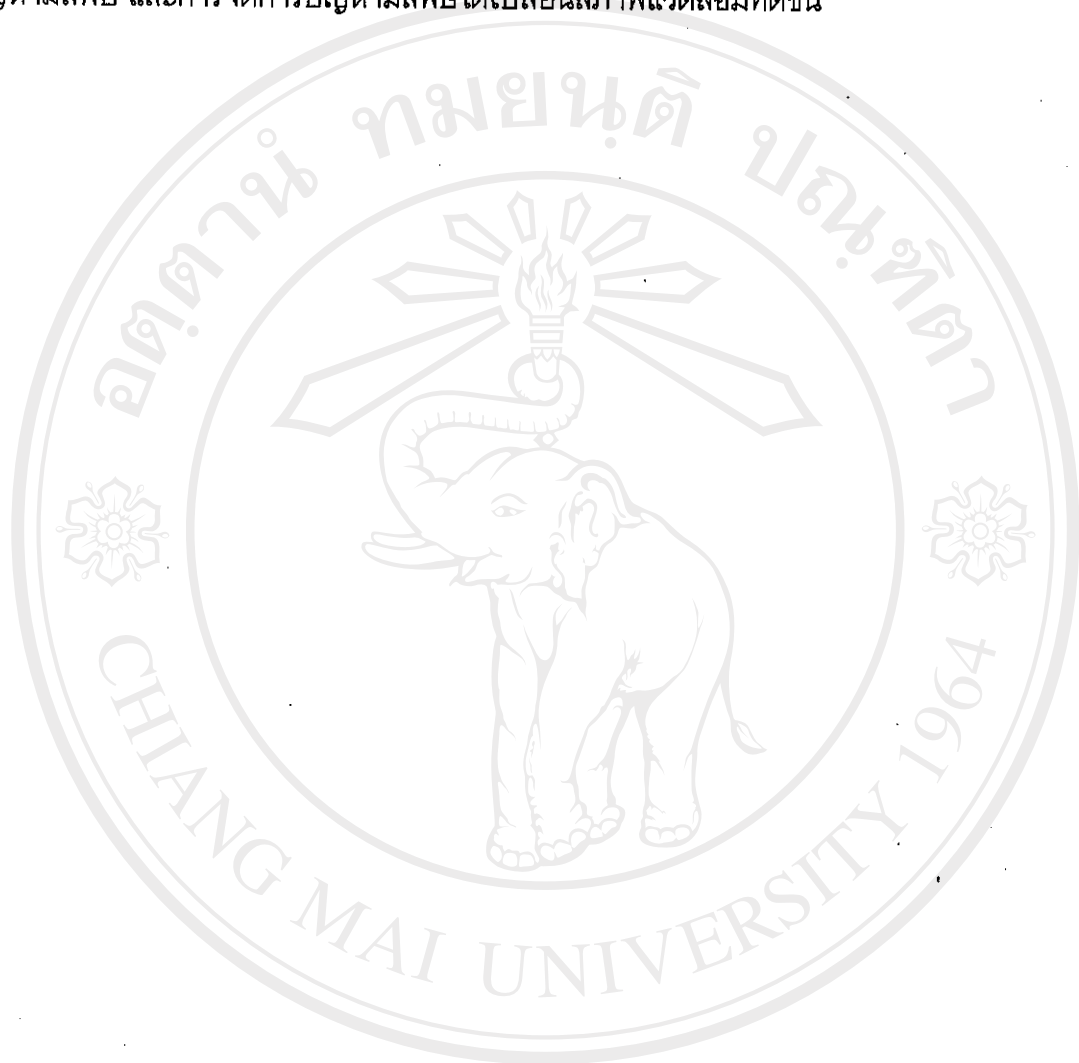
**ความเข้มแข็งของชุมชน** หมายถึง ชุมชนที่จัดการปัญหามลพิษจากโรงงานผลิตกระดาษ โดยคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดวางแผนร่วมกัน และนำไปสู่การปฏิบัติ เพื่อไปสู่เป้าหมายที่ตั้งร่วมกันของคนในชุมชน และรวมถึงชุมชนสามารถเจรจาต่อรองความเสียหายจากโรงงานผลิตกระดาษได้อย่างไม่เสียเปรียบ

**แหล่งข้อมูลข่าวสาร** หมายถึง การรับรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปัญหามลพิษจากโรงงานกระดาษ จากแหล่งข้อมูล ได้แก่ เทศบาล เจ้าหน้าที่สาธารณสุข หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ เวทีประชาคมหมู่บ้าน และหอกระจายข่าว

**ความช่วยเหลือของโรงงานผลิตกระดาษแก่ชุมชน** หมายถึง การที่โรงงานผลิตกระดาษได้ให้ความช่วยเหลือ หรือสนับสนุน ทั้งในด้านการเงินหรือสิ่งของ ในกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ซึ่งแบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มวัฒนธรรม-สังคม ได้แก่ การให้ความช่วยเหลืองานขึ้นบ้านใหม่ งานศพ งานบุญ การให้ความช่วยเหลือในกรณีได้รับความเจ็บป่วยจากปัญหามลพิษ และการให้เงินทดแทนกรณีที่ได้รับบาดเจ็บ เสียหาย กลุ่มสาธารณะ ได้แก่ สร้างทางสาธารณะ/ซ่อมแซมถนนภายในหมู่บ้าน สร้างลานกีฬาหมู่บ้าน การช่วยสร้างประปาหมู่บ้าน

**ความตระหนักถึงคุณประโยชน์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** หมายถึง การที่คนในชุมชนรู้สึกหวงแหน มองเห็นคุณค่า และมีความรู้สึกรับผิดชอบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีในชุมชน ซึ่งเกรงว่า ปัญหามลพิษที่เกิดจากโรงงานผลิตกระดาษดังกล่าวจะเป็นสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันได้แก่ ทรัพยากรดิน ทรัพยากรน้ำ และหมายรวมถึง สุขภาพอนามัย และสุขภาพจิตของคนในชุมชน

การยอมรับของชุมชนต่อการจัดการปัญหามลพิษจากโรงงานผลิตกระดาษสา หมายถึง การที่ชุมชนได้ไตร่ตรอง และวิเคราะห์ถึงการจัดการปัญหามลพิษจากโรงงานผลิตกระดาษสา โดยคนในชุมชนมีช่วงระยะเวลาในการเปรียบเทียบสภาพแวดล้อมก่อนและหลังการจัดการปัญหามลพิษ และการจัดการปัญหามลพิษได้เปลี่ยนสภาพแวดล้อมที่ดีขึ้น



ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่  
Copyright© by Chiang Mai University  
All rights reserved